

Slaavilaiset lainasanamme todennäköisyyslaskelmien valossa.

Vaikka itämerensuomalaisten kielten slaavilaiset lainasanat eivät iältään ole balttilaisiin tai vanhempiin germaanilaisiin lainoihin rinnastettavissa, osoittautuvat nekin äännehistorian valossa omalla tavallaan mielenkiintoisiksi. Mielenkiintoa lisää se, ettei niiden tulkinta, mitä tulee ikään ja lähteenä olleeseen slaavilaiseen kielimuotoon, ole aina läheskään niin yksinkertaista kuin voisi luulla, vaikka olisimme hyvinkin selvillä niistä slaavilaisista ilmiöistä, joiden kuvastumista lainoissa koetamme tutkia. Ratkaisun vaikeuteen viittaa jo sekin, että vanhempien slaavilais-ten lainojen iästä on lausuttu hyvin erilaisia arveluja.

Kun kaikkiin lainoihin ei sisälly tuntomerkkejä, joita voisi todiste- lussa käyttää, on päätelmissä tyydyttävä ja on tyydytty vain niihin sanoihin — usein sanatyyppeihin —, jotka tarjoavat äänteellisiä tuki- kohtia. Näille on annettu täysi ratkaisuvälä alkuperää ja ikää koskevissa kysymyksissä, ja näin kuva, joka on luotu slaavilais-ten lainojen iästä tai oikeammin eri ikäkerroksista, on ollut sen varassa, miten asianomainen tutkija tulkitsee kysymyksessä olevat tuntomerkit. Johtopäätökset ovat menneet jyrkästi eri suuntiin, vaikka tätä ei voi panna asiantuntemuksen puutteen tiliin. Onhan esimerkiksi Setälää ja Mikkolaa pidettävä hyvinä asiantuntijoina. He ovat näissä kysymyksissä kuitenkin varsin eri kan- nalla.

Kenties ei näin olisi laita, jollei olisi unohdettu, että yksityinen sana- tyyppi on vain osa ja usein sangen pieni osa koko sanastosta ja ettei osaa ole lupa käsitellä kokonaisuudesta täysin riippumattomana tekijänä. Eihän ole todennäköistä, että tuntomerkinä käytetty sanatyyppi, joka tutkijalle on tärkeä, mutta joka ei vastaanottavana puolena olleen kielen kannalta muodosta mitään kulttuurihistoriallista enempää kuin äänne- historiallistakaan kokonaisuutta, kulkisi omaa tietään ja lainautuisi omana kautenaan koko muusta lainasanastosta erossa. Tekee mieli uskoa, ettei eräitä käsityksiä olisi milloinkaan esitetty, jos tämä seikka olisi otettu varteen. Yliopistoluennoilani itämerensuomalaisten kielten slaavi- laisista lainasanoista olen useina vuosina esittänyt kuulijoille todistelun, joka nojautuu lainasanaston kokonaisuuden silmälläpitoon ja eräänlai- siin todennäköisyyslaskelmiin, jotka on suoritettu eri teoriain koetin- kiveksi.

Erik ises'i olen pitänyt tärkeänä osoittaa, mitä todennäköisyyslaskelma sanoo, kun on kysymys ns. likvidayhtymistä, so. kantaslaavilai- sista konsonanttien välisistä yhtymistä *-ol-*, *-or-*, *-el-*, *-er-* ja niiden venä-

läisistä vastineista.¹ Tämän tyyppin käsittely on erikoisesti houkutellut tutkijoita kantaslaavilaisen lainakauden olettamiseen, mitä ei oikeastaan sovikaan ihmetellä. Tuntuuhan ensi silmäyksellä aivan luonnolliselta, että esim. suomen *taltta* palautuu pikemmin kantaslaavilaiseen **dolto* kuin venäläiseen *dolotó* asuun, koska jälkimmäisen vastineeksi odottaisi **talatta* asua. Tämän tuntomerkin nojalla joutuisi kaikkiaan ainakin kymmenen lainasanana ryhmä sijoitettavaksi kantaslaavilaiseen kauteen, (*taltta*, *palltina*, *talkkuna*, vatj. *kaakkae* 'pellavan sylkky', karj. *suvalkko* 'kangastukki', *varpunen*, veps. *parh* 'vitolumi', *karpio*, *värttinä* ja *värtsi* 'säkki'). Luku on vielä suurempi, jos epävarmat tapaukset lasketaan mukaan (*karsta* 'syyhy', *kalsut* 'damaskit' ja *parta*).

Mikä kokonaiskuva syntyy, jos asetumme tälle kannalle? Kymmenen lainasanaa, jotka ovat rakenteeltaan sikäli samanlaisia, että kaikki kuvastavat jotain likvidayhtymää, kuuluu siis kantaslaavilaiseen lainakauteen. Tämän tyyppin sanoja ei slaavilaisella taholla liene ainakaan enempää kuin viisi prosenttia kantasanojen koko määrästä. Jos muita sanoja olisi lainattu kantaslaavilaisena kautena samassa suhteessa, olisi tämän kauden lainojen luku noin kaksisataa. Jo viides osa tästä luvusta vie suuruutensa vuoksi meidät pienimmänkin uskottavuuden ulkopuolelle. No niin, tälle pohjalle ei todennäköisyyslaskelmaa ehkä tulekaan laatia — aivan merkityksettömänä en sitäkään sentään pitäisi —, enemmän merkitsevät reaaliset esimerkit, kuten se, että olen koettanut laskea, kuinka paljon tämän tyyppin sanoja on lainautunut venäjältä syrjääniin ja kuinka runsaasti niitä on Kujolan venäläisiksi merkitsemissä Salmin murteen sanoissa. Kummassakin tapauksessa luku pysyttelee viiden prosentin paikkeilla. Nämä esimerkit pakottavat uskomaan, ettei kantaslaavilaisenaakaan kautena lainaus ole voinut kohdistua yksipuolisesti vain erääseen sanatyyppiin, tyyppiin, jonka edustajia on vain noin viisi prosenttia lainanantajakielen sanavarastossa. Vaikka tämän tyyppin sanoissa on tärkeitä kulttuurisanoja, kuten *taltta*, *palltina* ja *värttinä*, mikä puhuu lainauksen tarpeen puolesta, ei asia siitä olennaisesti muutu. Todennäköisyys vaatisi, että likvidayhtymiä edustavien lainojen rinnalla olisi suuri joukko, useita kymmeniä, muita kantaslaavilaisia lainoja. Missä ne viiپیvät, kun niistä ei vielä tiedetä mitään tai sanokaamme juuri mitään? Tällaista likvidayhtymätapausten lainaamista voisi verrata arpajaisiin, joissa voittoja on viisi prosenttia arpojen koko määrästä ja jossa eräs kymmenen arvan

¹ Tähän sanatyyppiin sovellettuna olen käyttänyt nyt puheena olevaa kontrollikeinoa jo v. 1929 kirjoituksessani »Zur Herkunft der slavischen Lehnwörter im Ostseefinnischen» (Zeitschrift f. slav. Phil. VI 154—72), joten joudun tässä osittain toistamaan jo aikaisemmin esitettyä.

ostaja saa yksinomaan voittoarpoja, siis kymmenen voittoa. Tuo onnen suosikki on lainauksessa vastaanottava kieli, joka kuitenkin huomattuaan saaneensa pelkkiä likvidayhtymiä lopettaa arpojen oston vuosisadoiksi. Ryhtyessään siihen uudelleen se saa pelkästään tyhjiä lippuja (kaikenlaisia muita sanoja, mutta ei enää ollenkaan voittolippuja, likvidayhtymiä). Vertaus ontuu sikäli, että kielen sanat ovat paljon yksilöllisempiä kuin keskenään samannäköiset arpaliput ja että lainaukseen vaikuttavat tietenkin monenlaiset tekijät. Mutta lainausarvoltaan houkuttelevia slaavilaisia sanoja voi löytää yhtä hyvin muualtakin kuin likvidayhtymätapauksista, joten vertausta ei voi sittenkään sanoa ihan asiattomaksi. Siellä, missä lainaus on runsasta, kuten syrjäänin kielen venäläisissä lainoissa, joutuvat antavan kielen erityyppiset sanat verraten tasaisesti lainauksen kohteeksi, so. minkään yksityisen tyypin pääsemättä suhteettomasti etualalle. Jotain tämääntapaista odottaisi myös itämerensuomalaisten kielen vanhemmilta slaavilaisilta lainoilta. Kymmenen likvidayhtymätyyppisen sanan kuuluminen kantaslaavilaisen kauden lainoihin on näin ollen kaikkea muuta kuin todennäköistä.

Likvidayhtymätapauksiin voidaan todennäköisyyslaskelmaa soveltaa toiseltakin kannalta lähtien. Nekin tutkijat, jotka olettavat kielessämme olevan kantaslaavilaisia lainoja, myöntävät luullakseni yksimielisesti, että osa vanhoista lainoista viittaa nimenomaan venäläiseen kielimuotoon ja että tämä lainakerros on lukuisampi kuin kantaslaavilainen. Jos siis on olemassa kantaslaavilaisen lainakauden ohella muinaisvenäläinen, niin äskeinen likvidayhtymätapaus asettaa eteemme aivan selittämättömän epäsuhdan. Jos *talitta* ym. samantyyppiset sanat tulkitaan kantaslaavilaisiksi, voidaan muinaisvenäläiseksi tunnustaa ainoastaan **talatta* tyyppiinen, venäläistä »täysäänisyyttä» eli pleofoniaa ilmeisesti kuvastava asu, jollaista ei kuitenkaan löydä vanhojen lainojen piiristä ollenkaan, lukuunottamatta kenties sanaa *tarakka* (*istua tarakassa*, ven. *toroká*). Siis tul-taisiin siihen, että likvidayhtymiä kuvastavista lainoista kuuluisi kantaslaavilaiseen kauteen ainakin kymmenen sanaa, muinaisvenäläiseen taas vain yksi, sekin epävarma. Tällainen suhde on tietysti kaikkea muuta kuin uskottava. Päinvastainen suhde olisi mahdollinen.

Siis jo tämän laskelman vuoksi voisi ilman muuta epäillä *talitta*, *palttina*, *värttinä* ym. tähän muotoryhmään kuu luvien sanojen kantaslaavilaisuutta. Onneksi voimme kysymyksen selvittämiseksi käyttää muuta-kin todistelua kuin numeroihin perustuvia päätelmiä. Kuten olen aikaisemmin osoittanut, ovat lyydin ja vepsän *parh* ja vatjan *kaakkane* muihin seikkoihin kuin likvidayhtymiin liittyvien tuntomerkkiensä vuoksi ehdottomasti venäläisiä lainoja. Niiden originaalit ovat vasta venäläisen

kielimuodon kaudella luotuja johdannaisia, joilla ei ole vastinetta muissa slaavilaisissa kielissä. Samoin näyttää olevan *swalkko* sanan laita, ja näin raukeaa sen tuntomerkin arvo, jonka nojalla *taltta*, *palttina*, *värttinä* ym. on viety kantaslaavilaisten lainojen ryhmään. Voidaan siis todistaa, etteivät ainakaan kaikki *taltta* -tyyppiset lainat ole kantaslaavilaisia, mikä merkitsee, ettei ainoakaan niistä tarvitse äännehistoriallisista syistä olla kantaslaavilainen. Likvidayhtymätapauksilla ei siis voida todistaa kantaslaavilaisen lainakauden olemassaoloa.

Tulemme nasaalivokaaleihin, kysymykseen, jossa todennäköisyyslaskelmilla on paljonkin sanottavaa, vaikkei tietenkään pelkästään niillä päästä yksityiskohtaiseen ratkaisuun.

Kun suomen sana *kuontalo* viittää pitkään slaavilaiseen nasaalivokaaliin ja *suntio* ynnä vir. *und* taas lyhyeen, mikä on sopusoinnussa länsislaavilaisten kvantiteettisuhteiden kanssa, on SETÄLÄ seuraten tunnettua puolalaista slavistia JAN ROZWADOWSKIA nähnyt tässä viittauksen siihen, että nasaalivokaalia kuvastavat lainat ovat peräisin länsislaavilaisia kieliä edeltävästä kielimuodosta.

Jos vielä tällainenkin lainaussuhde on ollut olemassa, niin vaatii kohtuus, ettei lainaus suinkaan ole rajoittunut vain nasaalivokaalitapauksiin, koska tässäkin on kysymys vain slaavilaisen sanaston pienestä ryhmästä, vieläkin pienemmästä kuin likvidayhtymätapaukset. Eihän ole mahdollista, että esi-isämme olisivat määrättyinä kautena innostuneet lainaamaan vain erästä slaavilaista sanatyyppiä ja visusti karttaneet lainausta muusta sanastosta. Uskottavan kuvan luomiseksi tarvitaan lisäksi suuri määrä muita slaavilaisia lainoja *kuontalo* ja *suntio* -tyyppisten sanojen lainakauteen, samoin kuin niitä tarvittaisiin likvidayhtymäsanojen rinnalle, jos nämä olisivat kantaslaavilaisia. Lisäksi on olemassa muinaisvenäläisiä lainoja. Slaavilaisten lainojemme suhteellisen pieni varasto ei ollenkaan riitä jaettavaksi tällaisten vaatimusten mukaisesti kolmeen eri lainakauteen. Jos taas näistä vaatimuksista luovutaan, uhrataan samalla kokonaan uskottavuus.

Vaikka on totta, että nasaalivokaalia kuvastavat lainat jakautuvat aivan länsislaavilaisten kielten kvantiteettisuhteiden mukaisesti, joten *kuontalo* kuvastaa pitkää vokaalia, muut lyhyttä, ei tästä ole lupa tehdä sitä johtopäätöstä, että nämä kaikki ovat peräisin länsislaavilaiselta taholta. Oikeampaa olisi kvantiteetin perusteella väittää, että *kuontalo* edellyttää länsislaavilaista kielimuotoa ja ettei kvantiteetti muista sanoita eikä tätä.

Sanoissa *suntio*, vir. *und* ja liiv. *lun̄ka* (< **lun̄ka*) ei näet voi havaita mitään, mikä estäisi pitämästä niitä venäläisinä lainoina, olipa sitten

kuontalo sanan laita miten tahansa. Jos antaisimme tilaston määrätä, olisi *suntio*, *und* ja *lūŋka* siirrettävä muinaisvenäläisten lainojen ryhmään. Näyttää siltä kuin tätä vaatisi myös äännehistoria.

On huomautettu, että kantaslaavil. nasaalivokaalin o :n kehitys eräissä slaavil. kielissä on ollut $o > u > u$. Näin on laita venäjässä, serbokroatin kielessä ja osassa länsislaav. kieliä (tšekkoslovakian ja sorbin kieli). Muut slaavilaiset kielet eivät tunne väliastetta u (bulgaria, sloveeni ja länsislaavil. kielistä puola ja polaabin kieli). Jo tästä syystä on houkuttelevaa viedä nämä sanat itäslaavilaiseen eli venäläiseen ryhmään. Mahdollisuuksien ulkopuolelle jää näet juuri se osa länsislaavil. aluetta, joka tämän kielimuodon kannalta maantieteellisesti helpoimmin voisi tulla kysymykseen, vrt. MIKKOLA *Betonung und Quantität in den westslav. Sprachen*, s. 8. Pelkästään tässä valossa nähtynä tuntuisi *kuontalo* puolestaan sopivan äänteellisesti erittäin hyvin kuvastamaan sitä osaa länsislaavilaista kielimuotoa, joka ei tunne $o > u$ muutosta ja jota puola ja polaabin kieli edustavat.

Omituista kyllä MIKKOLA hiukan aikaisemmassa teoksessaan *Berührungen zwischen den westfinn. u. slav. Spr.* lausuu käsityksen, joka mielestäni on ristiriidassa edellisen kanssa. Saattaa heti huomata, sanoo hän s. 48, että *u suntio* sanassa ja *uo* ($< \bar{o}$) *kuontalo* sanassa kuvastavat toinen alkuperäistä lyhyttä ja toinen alkuperäistä pitkää nasaalivokaalia, samoin kuin puolan *śędzia* toisaalta ja *kadziel* toisaalta. Samalla nämä muodot osoittavat, minkä väliasteiden kautta alkuperäinen nasaalivokaali venäjässä on suorittanut kehityksen $o > u$.

Vielä selvemmin käy tämä käsitys ilmi teoksen sanaluettelosta. Mikkola sanoo s. 130, että s. *kuontalo*, vatj. *kōntala* ja vir. *kōnal* edellyttävät kantavenäl. *kōdel* muotoa, jossa siis on pitkä nasaalivokaali ja johon myös puolan *kadziel* ja tšekin *koudel* viittaavat vastakohtana kantaven. **śōdija*, puol. *śędzia*, *węda* ja tšekin *sudi*, *udice* sanoille, joiden nasaalivokaalin lyhyys käy ilmi suomen *suntio* ja vir. *und* sanoista.

Tässä esitetty kanta merkitsee sitä, että nasaalivokaalien kvantiteettiero, joka tavataan länsislaavilaisissa kielissä, on siirretty myös venäjän kielen historiaan kuuluvaksi, vaikka tämä tärkeä oletus näin joutuu olemaan pelkästään *kuontalo* sanan varassa. Toiseksi voidaan huomauttaa, että kun lyhyttä nasaalivokaalia kuvastavissa, mielestäni varmasti venäläisperäisiksi katsottavissa *suntio*, *und* ja *lūŋka* ($< *lūŋka$) sanoissa tapaamme lyhyen *u*:n, niin sen pitkänä vastineena tietenkin odottaisi \bar{u} :ta eikä \bar{o} :ta, siis asua **kūntalo* eikä *kōntalo*.

Niin kauan kuin tyydymme vain niihin todisteisiin, jotka ovat saatavissa slaavilaisista kielistä itsestään, ja oletamme venäjälle ominaiseksi kehitykseksi $o > u > u$, tuntuu *kuontalo* sopivan paljon paremmin länsi-

slaavilaiseen lainaryhmään kuin venäläiseen, johon taas *suntio*, *und* ja *lūnka* kuuluvat luontevasti. Kokemus on osoittanut, että lainasanatutkimus tuo usein esille semmoista, mitä ei ollenkaan saataisi ilmi pelkästään slaavilaisista kielistä ja vain niiden tarjoamalla apukeinoilla. Näin on esim. alkuperäisten slaavilaisten pitkien vokaalien laita muinaisvenäjässä. Lainasanat sekä itämerensuomalaisella että balttilaisella taholla viittaavat niiden säilymiseen pitkinä, mistä seikasta taas niin huomattava teos kuin SOBOLEVSKIJN Lekcii po istorii russkagoazyka ei oikeastaan tiedä mitään; sen mukaan ainoa vokaali, joka on kenties ollut pitkä muinaisvenäjässä, on *ě*. Kun arvostellaan muinaisvenäjän nasaalivokaalin kuvastumista itämerensuomal. taholla, jolloin voidaan aluksi jättää kvantiteettikysymys syrjään ja tarkastaa vain vokaalin kvaliteettia, ei se teoreettinen päätelmä riitä eikä kelpaa ohjeeksi, että koska venäjässä $o > u$, niin kehityskulun on täytynyt olla $o > u > u$. Lainasanat osoittavat, että kehityksen viimeiseksi asteeksi merkitty *u* ei ole aluksi ollut sama äänne kuin venäjän nykyinen *u*. Sanat *kuoseli*, *luokka*, *muokka* osoittavat *u:n* korvaajaksi tällöin *ō:n*, jolla on vanhemmissa lainoissa korvattu myös diftongista syntynyt *u* (*kuomino*, *luoso* jne.). Näyttää siltä kuin sanat *kuoseli*, *luokka*, *muokka*, *kuomino*, *luoso* jne. edustaisivat suomalais-slaavilaisissa lainasuhteissa kautta, jolloin suomen *u* (myös *ū*) jäi slaavilaisten vokaalien äännevastinetarpeen tyydyttämisessä käyttöä vaille. On kuitenkin mahdollista, että vir. *muğl* 'lipeä' kuuluu samaan lainakauteen, mikä merkitsisi *y:n* (*ū:n*) korvaamista *u:lla*, vrt. ven. *мыло* < *mydlo*. Jos nasaalivokaalista syntynyt *u* korvattiin *ō:lla*, mihin itämerensuomal. kielet eivät ymmärtääkseni ole antaneet aihetta, niin odottaisi saman »o-väriytyksen» olleen myös nasaalivokaalissa, ven. *u:n* edeltäjässä. Tältä kannalta katsoen odottaisi *suntio*, *und* ja *lūnka* sanoissa *un* -yhtymän sijasta *on* -yhtymää, olisihan jälkimmäinen paremmin sopusoinnussa *kuoseli* ja *luokka* sanoissa esiintyvän edustuksen kanssa. Tulemme siihen, että *kuontalo* sanan *-ōn-* rinnastuu vokaalin puolesta paremmin seuraavan kauden edustukseen kuin *suntio* sanan *-un-*. Tämä seikka johtaa huomion *suntio* sanan murteelliseen, etupäässä Kannaksella tuttuun *sontio* muotoon, joka ei voi olla merkityksetön, koska se on katsottava yhtä alkuperäiseksi kuin *suntio* asu (mitään *-un-* > *-on-* muutosta ei tavata asianomaisissa murteissa).¹ Kaiken edellä sanotun nojalla tulen siihen, että muinais-

¹ Mainittakoon tässä sivumennen, että olen Vir. 1906, s. 56 ajatellut suomen *kontta*: *konttanuotta* ja ven. *кут* (< *котъ*) 'nurkka'; myös säkintapainen nuotan peränä' sanojen yhteenkuulumista saatuaani parilta pohjoissavolaiselta selityksen (tosin epävarman), että *konttanuotta* on »nuotta, jossa on rysä peränä». *Konttanuotta* näyttää muiden lähteiden mukaan kuitenkin merkitysvän vain rantanuottaa, joten yhdistelmä jää aivan epävarmaksi.

venäjän *o* on korvattu kahdella tavalla, milloin *un*, milloin *on* -yhtymällä. Se on varmaankin ollut kvaliteetiltaan *o* ja *u* äänteiden välillä, mikä on vaikeuttanut lainauksessa vastineen valintaa. Jos asia käsitetään näin, poistuu eri lainakausia edustavien *suntio* ja *kuoseki* sanojen välinen ristiriita ainakin osittain.

Jos siis on kysymys siitä, saattaako *kuontalo* olla venäläinen laina, kuten Mikkola on »Berührungen» -teoksessaan päättävästi olettanut, asettuisin omasta puolestani sille kannalle, että nasaalivokaalin vastine kvaliteetiltaan soveltuu tähänkin teoriaan. Paljon epävarmempaa on, voidaanko sanoa sen myös kvantiteetiltaan sopivan. Tästä seikasta riippuu slaavilaisen kielitieteen kannalta varsin tärkeän äännehistoriallisen kysymyksen ratkaisu samoin kuin suomalaiselle tutkimukselle merkityksellinen tieto siitä, kuvastuuko eräässä slaavilaisessa lainassamme todellakin länsislaavilainen kielimuoto.

Mitään varmaa tukikohtaa tämän ongelman selvittämiseksi en ole löytänyt. Ensi silmäyksellä näyttää siltä kuin nasaalivokaalien yhteydessä mainittuun *suunta* sanaan voisi kiinnittää suuria toiveita, se kun saattaa olla slaavilainen laina (= ven. *sud* < *sođo*) missä tapauksessa suomalaisen sanan *-ün-* olisi selitettävä samalla tapaa kvantiteettisuhteista riippuvaksi kuin *-ön-* *kuontalo* (< **kōntalo*) sanassa. Slaavilaiselta (länsislaavilaiselta) kannalta odottaisi tällöin juuri pitkää vokaalia (vrt. puolan *śąd* ja tšekin *soud*). Nyt on kuitenkin mahdollista, että *ū* *suunta* sanassa on sekundäärinen (vrt. murt. *sunta*), joten *suunta* ei kelpaa todistajaksi asiassa. En pidä tässä yhteydessä tarpeellisena käsitellä *suunta* sanan slaavilaisperäisyyden mahdollisuutta, se kun ei tuo pääkysymykseen sitenkään ratkaisua.

Todennäköisyyspäätelmä vie nasaalivokaalikysymyksessä ehdottomasti siihen, että kaikki nasaalivokaalia kuvastavat lainat eivät voi olla länsislaavilaisia, mutta tällä ei tietenkään voida osoittaa mahdottomaksi sitä, että yksi niistä edellyttäisi länsislaavilaista kielimuotoa.

Mainitsemisen arvoisia ovat myös alkuperäisten slaavilaisten *tj* ja *dj* -yhtymien tarjoamat tuntomerkit, joihin on kiinnitetty huomiota suhteellisen vähän. Ne ovat eri tahoilla slaavil. kieliäluetta saaneet erilaisen edustuksen; tällöin *-kt-* i:n edellä seuraa tarkoin *tj* yhtymää. Sanat *värttši*, *kätsat*, vir. *kaats*, *kaatsas* (alkup. *-tj-*) ja *pätsi* (alkup. *-kt-*) kuvastavat ilmeisesti venäläistä kielimuotoa. Toisin on *kaatio* sanan laita, jota ei voi palauttaa muuhun kuin kantaslaav. **gatja* asuun. MIKKOLA Ber. 108 onkin tästä selvillä. Hän sanoo: »—— als die ursprüngliche Form muss wohl **gatja* angesetzt werden, wie es auch aus der aus dem Slav. entlehnten magyarischen Form *gatya* und aus der finn. Form *kaatio* hervorgeht».

Unkarin *gatyá* on tosin tulkittava toisin, se ei voi historiallisista syistä kuvastaa kantaslaav. muotoa; sen originaali on ollut serbokr. *gǎće*, mutta *kaatio* sanan MIKKOLA tulkitsee oikein. On pantava merkille, että *kaatio* ehkä vakavammin kuin mikään muu viittaa slaav. kantakieleen. Syyt tuntuvat pakottavilta.

On jäljellä vielä eräs lainoissa esiintyvä tuntomerkki, kantaslaavilainen *-dl-*, joka on suurimmassa osassa venäl. kieli-aluetta kadottanut *d:nsä*, esim. **šidlo* 'naskali' > ven. *šilo*. Tämän muutoksen rinnalla kulkee *-tl-* > *-l-*, josta lainasanat eivät tarjoa esimerkkejä. Jos pysymme vain kaksitavuisissa sanoissa, alkuperäisten *dl*-tapausten lukumäärä ei nouse slaavil. taholla sanottavasti yli kahdenkymmenen. Kaksi tähän tyyppiin kuuluvaa sanaa esiintyy itämerensuomalaisissa kielissä *gl*-asuina, nim. viron *vigl*, *viglas* 'hanko' ja vir. *mugl* 'lipeä', jolla on vastine vepsässä ja suomessa (vrt. kantaslaav. **vidla*, mon. **vidly* 'hanko' ja **mydlo* 'saippua', ven. *vila*, *vily* ja *mylo*). Jälkimmäistä on prof. Y. H. Toivonen käsitellyt Suomal.-ugr. Seurassa pitämässään esitelmässä 17. 9. 1949. Hän olettaa kummankin sanan edellyttävän slaavilaisella taholla *dl*-asuista originaalia väittämättä kuitenkin lähdeksi slaavilaiseksi kantakieleksi. Jos pysytään kiinni *-dl-*:ssä, tulee mm. slaavilainen kantakieli kysymykseen, minkä vuoksi tahtoisin määritellä kantani ennakoita tämän selitystavan varalta, mikä tietenkin kuuluu myös tämänkertaiseen tehtävääni. Se, että noin kahdenkymmenen sanan ryhmästä olisi lainattu kaksi sanaa kantaslaav. kautena, kun taas varhaisvenäläisiä lainoja samasta ryhmästä ei ole ollenkaan olemassa, olisi cmituinen sattuma, jota ei kuitenkaan tarvitse leimata suorastaan mahdottomuudeksi, koska on kysymys vain kahdesta sanasta. Omasta puolestani olen sitä mieltä, ettei tätä kysymystä tarvitse ratkaista numeroihin perustuvilla todennäköisyyspäätelmillä, mikäli sellainen olisi mahdollistakaan, sillä *vigl*, *viglas* on etelävirolainen sana ja esiintyy siis sen venäläisen murteen naapurudessa, jossa *dl* > *gl*. Onhan näin ollen luonnollisinta selittää *vigl*, *viglas* Pihkovan murteesta saaduksi venäläiseksi lainaksi, joka on samanikäinen kuin samalta taholta tullut *kupias*. Levintänsä ja merkityksensä vuoksi (»lipeä», osittain »tuhka») *mugl* on luultavasti jonkin verran vanhempi kuin *vigl*, *viglas*. Nousee kysymys, voiko se siitä huolimatta kuvastaa Pihkovan murteen *gl*:ää. Mikkola sanoo Urslav. Gramm. s. 10: »Im altpleskauer (Pskower) Dialekt ging urspr. *dl* wenigstens vor palatalen Vokalen in *gl* über, obgleich *dl* im Russischen sonst *l* geworden ist. Dies ist ganz ebenso in dem ans Weisrussische grenzenden Litauischen und Lettischen der Fall, vgl. z.B. lit. *ėglė* aus *edlė*, vgl. pr. *addle*. Wer bei solchen sprachlichen Parallelen der beeinflussende und wer der beeinflusste Teil ist, kann man

nicht immer entscheiden». Se varaus («wenigstens vor palatalen Vokalen»), jonka näemme sitaatissa, on aivan tarpeeton, mutta teoksen ilmestymisvuonna 1913 kylläkin käsitettävä. Kahta vuotta myöhemmin ilmestynyt ŠACHMATOVIN venäjän kielen äännehistoria osoitti, että *dl* > *gl* Pihkovan murteessa on vokalismista riippumaton ääntenmuutos. Pihkovan murre peri *dl*:nsä slaavilaisesta kantakielestä. Milloin *dl* > *gl* suoritettiin tässä murteessa, on vaikea sanoa, mutta myöhäinen ilmiö se ei saata olla, kuten edellä oleva sitaatti osoittaa. Vanhimpien, XIV vuosisadalta peräisin olevien kielimuistomerkkien aikana *gl*:lliset sanat ovat muiden murteiden vaikutuksesta suureksi osaksi jo hävinneet murteesta.

Virolaisen *mugl* sanan rinnakkaismuodoista *mogl* ja *mügl* saattaa viimeksimainittu olla eräässä suhteessa tärkeä. Olen edellä oletanut, että rinnakkaismuodot *suntio* ja *sontio* johtuvat siitä, että kieli ikäänkuin hapuili etsiessään ven. nasaalivokaalille akustisesti tyydyttävää vastinetta. Ei ole mahdotonta, että *mugl* ja *mügl* ovat samanlaisia rinnakkaismuotoja ven. *u*:n tuottamien vaikeuksien takia. Sen sijaan on *mogl* asulle annettava jokin muu selitys.

Koska viron *-gl-* voi kuvastaa yhtä hyvin slaavilaisen originaalin *-dl-*ää kuin *-gl-*ää, saattaa *mugl* teoreettisesti olla peräisin yhtä hyvin slaavilaisesta kantakielestä, jostain länsislaavilaisesta kielimuodosta, Pihkovan murteesta ennen *dl* > *gl* muutosta ja samasta murteesta tämän muutoksen jälkeen. Tutkijan on siis muiden seikkain nojalla ratkaistava, minkä näistä neljästä mahdollisuudesta valitsee. Valinta voi käydä vaikeaksi.

Suomen *ies* sanasta olen lausunut ajatukseni toisessa yhteydessä. Äskettäin (marraskuussa 1949) käsiini joutuneessa aikakauskirjassa *Lingua Posnaniensis* I prof. EINO NIEMINEN käsittelee samaa kysymystä (ss. 103—107, 118—19) tullen sikäli samaan tulokseen kuin allekirjoittanut, että jos tämä sana olisi lainattu ennen slaavil. *ge* > *ĕe* muutosta, se kuuluisi suomessa **jues*, **jukeen* eikä *ies*, *ikeen*. Mitä loppuratkaisuun tulee, olemme kuitenkin eri kannalla, mikä johtuu siitä, että NIEMINEN pitää slaav. *igo* neutrin *es* -vartaloisia muotoja (kirkkoslaav. ja sloveeni) myöhäisinä analogiamuotoina, mihin minun mielestäni ei ole riittäviä syitä — ennen kaikkea siksi, että *ies* (g. *ikeen*), suomen kannalta sangen harvinainen tyyppi (vrt. *kirves*, *kirveen* ja *äes*, *äkeen*), omalla asullaan tukee vahvasti lainausoletusta. Tällöin tulevat vain slaavilaiset kielet kysymykseen.

Mutta yksityisistä, kronologisesti muista irrallaan olevista sanoista on mahdotonta päätellä mitään todennäköisyyslaskelmien avulla. Mainitsen vain, että olen *kimalainen* sanan slaavilaisperäisyyttä vahvasti epäillyt.

Prof. NIEMINEN näyttää yhtyvän käsitykseeni, ks. o. c. s. 103. Mielestäni *hirsi* sana täyttäisi kaikki slaavilaiselle lainasanalle asetettavat ehdot, jos vain olisi muita samanikäisiä lainoja.

Todennäköisyyslaskelmaan voi vedota erikoisesti silloin, kun kielitieteen päätelmät pyrkivät johtamaan hyvin räikeään epäsuhtaan lainaavan sanaston eri ryhmien välillä. Näin on epäilemättä laita likvidayhtymien osalta. Pelkästään numeroihin vetoamalla voitaisiin osoittaa, ettei sellainen asu kuin *talta* (pro *talatta*) tai *värttinä* (pro *värättinä*) merkitse kantaslaavilaisuutta. Muualla, missä ryhmät ovat pienemmät, menetelmän ei tarvitse olla arvoton, mutta sen antama opastus on epävarmempaa. Ja tietysti sitä on käytettävä vain varsinaisten kielitieteellisten keinojen rinnalla kontrollikeinona, jolla tarkistetaan kielitieteellisin menetelmin saatu kuva.

Tietoa siitä, miten ei voi olla, me tarvitsemme pyrkiessämme lainasanakysymyksissä todellisuutta kuvastavaan ratkaisuun. Todennäköisyyslaskelma asettaa eräänlaisia aitoja, joiden sisäpuolella on liikuttava, mutta joiden ulkopuolelle on mielestäni usein varomattomasti menty.

JALO KALIMA